

ПРИЛОГ ДИСКУСИЈИ О ПОДЕЛИ ПРАВА НА ЈАВНО И ПРИВАТНО

Узимајући реч у дискусији о подели права на јавно и приватно, желим дати претходно неколико напомена. Прва напомена односи се на проблем тзв. идеолошког набоја који имају ставови о прихватању или неприхватању поделе права на јавно и приватно. Наиме, не бих се сложио са мишљењем овде изнесеним да опредељење за било који став може имати „негативне” последице за заступнике било ког опредељења. Моја друга напомена односи се на извесне посредне квалификације, политичко-идеолошке, ставове о непостојању поделе права на јавно и приватно, које сам изнео у једној расправи о систему права организованој у Институту за упоредно право. Наиме, иако то није била намера колеге Ђорђевића, из његовог писаног прилога за ову дискусију проистиче посредно закључак — да између мојих гледишта о подели права на јавно и приватно и гледишта изражених у совјетској теорији, посебно у раздобљу Стаљиновог пресудног утицаја на целокупну совјетску мисао, нема разлике. При том идентитету схватања, моја гледишта су неприхватљивија, јер су изнета после више десетина година. Наиме, иако сам могао да узмем у обзир искуства Совјетског Савеза и наше самоуправно искуство, ја то нисам учинио и остао сам тамо где су били писци у совјетској теорији још пре 40 година.

Сматрајући битним при разматрању било ког питања анализу конкретне друштвене стварности, и утолико пре неопходност поштовања тог захтева историјскоматеријалистичког метода у разматрању питања поделе права на јавно и приватно, желим да нагласим да та оријентација у истраживању не искључује потребу свестраног истраживања изнетих мишљења у науци, без обзира на њихову провенцијенцију. Стога, ако у совјетској теорији има прихватљивих мишљења, нема разлога, и мислим да се сви с тим слажемо, да та мишљења не уважавамо. Из тог угла посматрано, морам констатовати да се слажем са

закључком у совјетској теорији права да у социјалистичком праву нема места за поделу права на јавно и приватно. Но, ако постоји моја сагласност у том погледу са сојветском теоријом, ње нема ни у погледу схватања суштине социјалистичке државе и права, ни у погледу крајњих разлога непостојања поделе права на јавно и приватно. Који су разлози мог одбацивања поделе права на јавно и приватно?

С обзиром на чињеницу да је реч о мом учешћу у дискусији о подели права на јавно и приватно, немам ни намеру ни могућност да дам исцрпно образложење, теоријско и друштвено, свих претпоставки на којима се заснива моје гледиште. Укажу само на најважније разлоге зашто не прихватам деобу права на јавно и приватно у социјалистичком праву. Исто тако, желим да нагласим да нисам вршио до сад потпунија истраживања о томе колико су те претпоставке на којима се заснива моје одбацивање поделе права на јавно и приватно остварене у савременим социјалистичким државно-правним порецима. Отуд, ја не тврдим у апсолутном смислу да евентуално не постоји, у одређеној мери, подела на јавно и приватно право у савременим социјалистичким државама. Све што тврдим јесте да та подела не одговара социјалистичком праву на одређеној етапи његовог развоја, као и да су у нашем социјалистичком самоуправном праву изграђене основне претпоставке за превазилажење те поделе. Да ли су и колико те претпоставке остварене у пракси, може се утврдити само истраживањем наше стварности. На жалост, та истраживања у нас недостају.

Подела права на јавно и приватно само је одраз извесних карактеристика производних односа. Стога, та подела јавља се само као последица других битнијих подела, као њихов рефлекс и као облик замагљивања одређених противречности у друштвеном животу. Иако се тврди, па то чини овом приликом и колега Борђевић, да ова подела вуче корене још из римског права, то схватање је неодрживо. Драго ми је што је ово моје мишљење добило потврду у излагању тако доброг познаваоца римског права, колеге Јелене Даниловић. Наиме, стварност показује да смо склони да своја размишљања (а често и политичке интересе које желимо да остваримо, као што то, на жалост, показује рад на Енциклопедији Југославије) пренесемо на прошлост и да у прошлости налазимо институције које тамо нису могле постојати. Једна од таквих институција је и подела права на јавно и приватно. Колега Борђевић мисли да је ова подела условљена робно-новчаном привредом и пошто је неспорно да су „у робовласничком друштву постојали и приватна својина и робно-новчана привреда“, то је постојала и морала постојати и деоба права на јавно и приватно. Обрнуто, „у условима нату-

ралне привреде као владајуће, као што је био случај у феудалном друштву, није постојала подела права на јавно и приватно, иако је то друштво почивало на приватној својини." Остављајући по страни неспорну историјску чињеницу да робна привреда није била доминантни облик не само у привреди римске него ниједна робовласничке државе, као и чињеницу да је робна производња била развијенија у позном феудализму него у римском робовласничком друштву, желим нагласити да се инсистирањем искључиво на робној производњи као узроку поделе права на јавно и приватно, плива по површини ствари. Јер, ово гледиште представља само варијанту ширег поимања робне привреде као класно неутралног облика привређивања, из чега се онда извлаче закључци о постојању класно неутралних државних функција и могућности да се у социјалистичкој револуцији задржи постојећи државни апарат, с тим да се промени циљ његових делатности (једна струја мишљења у Комунистичкој партији Француске).

Одбацујући и саму помисао да се робном производњом може све објаснити, па и подела права на јавно и приватно, желим посебно нагласити нужност враћања изворној Марксовој мисли о суштинској повзаности и дијалектичкој међуусловљености друштвене репродукције и класне борбе. Ту Марксову концепцију „тоталне репродукције” (друштвене репродукције као тоталитета) најбоље илуструју следеће његове речи: „Најзад, као резултат процеса производње и оплодне показује се прије свега репродукција и нова производња самог односа капитала и рада, капиталиста и радника. Тај друштвени однос, однос производње, показује се *in fact* као још важнији резултат процеса него његови материјални резултати. Наиме, унутар тога процеса радник производи и самог себе као радну снагу и капитал који јој стоји насупрот, као што, с друге стране, капиталист производи себе као капитал и живу радну снагу која му стоји насупрот” (Основи критике политичке економије у „Темељи слободе”, Загреб, 1974, стр. 167). Другим речима, капиталистичка робна производња условљена је развојем производних снага и производних односа и родно је место оштрих класних борби. Без те анализе узрока који доводе до робне производње у капитализму као доминантног облика привређивања и класне борбе која се води у њеним оквирима, могуће је доћи до свакојаким закључака. Међу њима је свакако и онај о подели права на јавно и приватно, при чему се наводно јавним правом штите јавни интереси а приватним правом приватни интереси. Наиме, само превиђањем класне поделе интереса у капиталистичком друштву, као што је то показао Маркс, могуће је тврдити да постоји подела друштвеног живота на наводно неполитичку сферу роб-

не привреде, „приватне“ привредне активности (засноване на слободи својине, конкуренције и уговора), и политичку сферу државе оличене и парламентарној, вишестраначкој демократији. Илузија је, према томе, тврдити да постоји јавни интерес као класно неутралан интерес и подела права на јавно право којим се тај интерес штити и остварује и приватно право којим се штити приватни интереси. Јер, нема јавног интереса који не би био интерес одређене класе односно фракције те класе, као што ни тзв. приватни интерес не може бити класно неутралан (упореди о том питању Марксову анализу у „Прилогу јеврејском питању“). Наравно, то никако не значи да у капиталистичком друштву не делују извесни чиниоци, који утичу на специфичност правне регулативе тзв. јавног и приватног живота, политичког живота, политичке сфере и сфере „приватног“ бизниса. Јер, не сме се заборавити да једна класа сме претендовати на општу власт само у име општих интереса, интереса друштва као целине. Отуд, противречност између форме и суштине владања, између јавноправног и приватноправног регулисања. При томе, та чињеница има огромну улогу у развоју отуђене свести код радника, свести да држава штити опште, дакле и њихове интересе. Та идеолошка функција државе олакшана је чињеницом, на коју је упозорио још Маркс, да постоји „релативна одвојеност“ привреде и државе у раздобљу тзв. либералног, до монополистичког капитализма, за разлику од предкапиталистичких друштвених формација. Из ове чињенице развио се мит о саморегулишућој капиталистичкој робној привреди и држави као „ноћобдији“ (сходно термину употребљеном од Ласала). Стварност је, међутим, показала да је „либерална држава увек била толико јака колико су то захтевали политичка и социјална институција и грађански интереси. Водила је ратове и сузбијала штрајкове, своје је инвестиције штитила јаким флотама, бранила и проширивала своје границе јаким војскама, полицијом је уводила „мир и поредак“ (упореди анализе либералне државе и права Н. Пуланцаса и Ф. Нојмана). Одржању тог мита допринела је и чињеница да модерна држава веома много интервенише у привредни живот, па се закључци о прошлости извлаче на основу садашњости. Распршивање мита о саморегулишућој робној привреди и држави — ноћобдији била је праћена и настанком гледишта о релативности поделе права на јавно и приватно у грађанској правној мисли (о томе даје исцрпне податке колега Водинелић у свом реферату).

Ако се на основу свега изложеног запита још једном зашто подела права на приватно и јавно (уз све ограде којим смо ову поделу пропратили) има извесног значаја само у буржоаском праву а не и неким другим правима, потпунији одго-

вор захтева и додатну анализу приватне својине, али не на начин на који то чини колега Борђевић. Иако се треба с поштовањем односити према анализи коју је извршио и смелости за извлачењем далекосежних закључака на основу непотпуних анализа, мора се констатовати да је пропустио да укаже на различит однос произвођача према средствима за производњу у различитим облицима приватног власништва. Наиме, у робовласничкој и феудалној друштвеној формацији роб и кмет нису одвојени од средстава за производњу. Они су њихов рефлекс а експлоатација се врши отвореном употребом економског и политичког насиља. Обрнуто, у капитализму радник је одвојен од средстава за производњу или, још прецизније, слободан је од њих, тако да је приморан да продаје своју радну снагу, на тржишту радне снаге као робу. Његова се експлоатација јавља у прикривеној форми, чију је суштину и механизме открио Маркс. У овој чињеници крије се и основни разлог зашто се привид суштинске разлике јавног и приватног права јавља тек у буржоаском праву и зашто тај привид није могао постојати у робовласничком и феудалном праву.

У светлости претходних закључака треба размотрити и питање поделе нашег права на јавно и приватно. Према мом мишљењу, укидање приватне својине и конституисање друштвене својине на средствима за производњу изискује и превазилажење поделе права на јавно и приватно. Наравно, то превазилажење у директној је зависности од тога колико су произвођачи стварни управљачи средствима у друштвеној својини, у којој су мери овладали процесом друштвене репродукције. Јер, ако радничка класа није стварни носилац процеса економског и политичког одлучивања у друштву, стварају се претпоставке за разне поделе (класне, националне, верске и друге), па и за поделу права на јавно и приватно право. Наша стварност показује, а на то упућују и закључци највиших руководства друштвено-политичких организација и државе, да самоуправљање наилази на бројне препреке — републичке и покрајинске границе, бирократоке и технократске интересе и разноврсне манипулације са истинским интересима југословенске радничке класе. Наравно, те тешкоће, застоји и недоследности у развоју самоуправљања не треба да буду извор „беспоштедне критике свега постојећег.“ Напротив, остварени резултати у превазилажењу отуђености радника од себе самога и резултата свога рада заиста су импресивни. Но, ни ова чињеница остварених резултата не сме бити разлог за запостављање критичког преиспитивања одређених слабости (извесна дисфункционалност привредног и политичког система, пропратне појаве претеране ингеренције осамостаљених центара политичког одлучивања у ужим и ширим друштвено-

-политичким заједницама и друге слабости). У светлости свих тих истраживања места и улоге радника у процесу друштвене репродукције као тоталитета, посебно његове стварне везаности или релативне одвојености од средстава за производњу (у смислу да ли радници одлучују о целини друштвене репродукције), зависи и оцена да ли има или нема места подели нашег права на јавно и приватно право. Наравно, у том оцењивању значајно место има и питање привреде и карактера робне производње у самоуправном социјалистичком друштву. Но, наш раније изнети став да нема места подели права на јавно и приватно у друштву у коме је укинута приватна својина на средствима за производњу (без обзира да ли постоје извесни облици робне производње) и превладан отуђени положај произвођача према средствима за производњу остаје.